

IDEOLOŠKI IZAZOV

Edukativna brošura i kviz o političkim
ideologijama za srednje škole

Što je ideologija?

Koje ideologije postoje?

Kako razlikovati ideologije?

**Kako prepoznati ideologiju u političkim
i medijskim porukama?**

Autori: Marijana Grbeša, prof. dr. sc i Berto Šalaj, prof. dr. sc.
Uredio: Robert Tomljenović
Dizajn i prijelom: O,ne radiona
Izdavači: Agencija za elektroničke medije i Ured UNICEF-a za Hrvatsku
Materijal je nastao u sklopu projekta Dani medijske pismenosti.
Zagreb, svibanj 2020.
medijskapismenost.hr

Ova publikacija ne izražava nužno službene stavove UNICEF-a.

UVOD

Projekt Dani medijske pismenosti Agencija za elektroničke medije i Ured UNICEF-a za Hrvatsku pokrenuli su s ciljem osvještavanja javnosti o važnosti medijske pismenosti te s namjerom osnaživanja građana vještinama medijske pismenosti. Pomoću tih znanja i vještina građani razvijaju kognitivne, tehničke i društvene vještine i kapacitete koji im omogućuju učinkovit pristup informacijama i medijskim sadržajima te njihovu kritičku analizu. Isto tako, te vještine pomažu im u provjeravanju točnosti medijskih sadržaja koje koriste, kreiraju i dijele, a na temelju kojih bi trebali biti u mogućnosti donositi informirane odluke. Na kraju, ta znanja i vještine posebno su korisni u borbi protiv dezinformacija, lažnih vijesti, manipulacija i propagande te bitno doprinose demokratskom i kulturnom osnaživanju građana. Cilj je ove brošure skrenuti pozornost na politički govor, kao i na razumijevanje i razlikovanje ključnih političkih metaideologija – pluralizma, populizma i monizma – kako bi se korisnici lakše snalazili u praćenju političkih i demokratskih procesa i vijesti, te uspješnije „čitali” političke i medijske poruke za vrijeme izbornih kampanja, ali i u svakodnevnom životu.

Posljednjih nekoliko godina sve se više govori o propadanju politike kakvu smo nekad znali, o krizi liberalnih demokracija, a ponajviše o usponu populizma kao velikoj prijetnji demokratskim procesima. Pojmovima „populist” i „populistički” najčešće se označavaju „igrači” na političkoj sceni koji daju nerealna obećanja i predstavljaju se kao borci „za malog čovjeka”, koji će izbaviti narod iz „ralja korumpiranih elita”. Osim toga, nerijetko čujemo kako neki politički akter ima „autoritarne” ili „neliberalne” tendencije. Što to zapravo znači? Jesu li određenja „populizma” koja čujemo u javnom prostoru točna? Kako možemo razlikovati populističke i autoritarne tendencije od onih pluralističkih, na kojima su izgrađene suvremene demokracije?

Ovaj materijal namijenjen je za predavanja i provedbu edukativnih radionica s učenicima završnih razreda srednje škole, ali može poslužiti i studentima, kao i svima koji žele utvrditi naučeno. Brošura, naime, na zanimljiv način pokazuje kako razlikovati temeljne političke metaideologije – pluralizam, populizam i monizam – te učenicima daje zabavan alat s pomoću kojeg mogu samostalno, u bilo kojem medijskom ili političkom tekstu, prepoznati diskurs koji je tipičan za svaku od tih metaideologija. Učenici se tako uče analizirati i razumjeti političke i medijske poruke te ih se potiče da kritički čitaju i dekodiraju nastupe i izjave političara, što je u vremenu informacijske zasićenosti, manipulacije informacijama i dezinformacija izuzetno važna kompetencija i neizostavan dio opće medijske pismenosti.

AUTORI IDEOLOŠKOG IZAZOVA

Autori *Ideološkog izazova* profesori su s Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu Marijana Grbeša i Berto Šalaj, inače autori knjige o populizmu *Dobar, loš ili zao? Populizam u Hrvatskoj*, na temelju koje je ova brošura i osmišljena. Na temu populizma objavili su i niz znanstvenih radova. Oboje su suradnici dvaju utjecajnih međunarodnih projekata za istraživanje populizma – PopuList i Team Populism.

KAKO KORISTITI IDEOLOŠKI IZAZOV?

Brošura koja je pred vama sastoji se od četiri dijela. Prvi dio *Ideološkog izazova* sadrži temeljne definicije koje će nastavnicima i učenicima poslužiti kao dobra teorijska podloga. Drugi dio donosi kratak pojmovnik s pripadajućim primjerima iz stvarnog političkog života. Treći dio donosi indikatore s pomoću kojih je moguće „tragati” za populizmom, monizmom ili pluralizmom analizirajući intervjue političara ili njihove druge medijske istupe, objave na društvenim mrežama, govore, političke programe i drugo. Četvrti, posljednji, dio donosi igre (kviz, igra pogađanja) koje sadrže tvrdnje tipične za svaku od metaideologija, a učenici će se zabaviti pogađajući je li neka tvrdnja tipična za pluralizam, monizam ili populizam.

O POLITIČKIM METAIDEOLOGIJAMA I IDEOLOGIJAMA

Što je politika?

Brojna istraživanja diljem svijeta pokazuju da je zanimanje političar ono kojem građani na početku 21. stoljeća najmanje vjeruju, odnosno da velik broj građana demokratskih država danas iskazuje visoku razinu nepovjerenja u politiku i političare. No što je uopće politika danas i kako ju trebamo razumjeti?

Britanski teoretičar Colin Hay (2007) govori o dva glavna razumijevanja politike. Prema prvom, koje svoje porijeklo ima još u Aristotelovim radovima, **politika je plemenito umijeće rješavanja zajedničkih problema** i sredstvo za stvaranje pravednog i prosperitetnog društva. U tom smislu političko je djelovanje izrazito važno – ono uključuje natjecanje za osvajanje vlasti, no pritom tu vlast vidi tek kao sredstvo kojim će se nastojati realizirati vizija dobrog društva koja počiva na određenim političkim idejama i programima. Takvo **shvaćanje politike** kao plemenite aktivnosti nije, prema Hayu, potpuno nestalo iz suvremenih društava, no njega je uvelike potisnulo drugo razumijevanje koje politiku vidi isključivo kao borbu za osvajanje vlasti i ostanak na vlasti. Izvore takvog shvaćanja politike Hay pronalazi u Machiavellijevim radovima. Građani su u tom slučaju oni čiji su glasovi potrebni političarima da bi osvojili ili očuvali vlast, a ne aktivni politički akteri koji trebaju sudjelovati u donošenju važnih političkih odluka. Politika se, dakle, ne doživljava kao kolektivno rješavanje zajedničkih problema, nego kao borba kojoj je konačni cilj osvojiti vlast. Drugim riječima, **politika je tehnika osvajanja i očuvanja vlasti**, a biti na vlasti konačan je cilj političkog djelovanja. Uloga ideja u tom je kontekstu tek sekundarna ili potpuno marginalna. Ako bi takvo razumijevanje politike u potpunosti prevladalo u suvremenim društvima, analiza različitih političkih ideja imala bi malo smisla. Međutim,

Hay napominje kako ta dva razumijevanja politike, „aristotelovsko” i „makijavelističko”, postoje paralelno jedno s drugim već nekoliko stoljeća i kako se ne moraju nužno potirati. Ako je, dakle, politika na početku 21. stoljeća još uvijek, barem jednim dijelom, **pokušaj maksimiziranja zajedničkog dobra**, onda političke ideje i dalje imaju vrlo važnu ulogu u suvremenim društvima.

Dva su glavna **razumijevanja politike** – „aristotelovsko” i „makijavelističko”. „Aristotelovski” pristup politiku shvaća kao plemenito umijeće rješavanja zajedničkih problema i sredstvo za stvaranje pravednog i prosperitetnog društva. „Makijavelistički” pristup politiku vidi kao tehniku osvajanja i očuvanja vlasti. Biti na vlasti osnovni je cilj političkog djelovanja. Ta dva razumijevanja politike postoje paralelno već nekoliko stoljeća i ne moraju se nužno potirati.

Političke ideje i ideologije

Politika je, unatoč brojnim kritikama i dalje jedina aktivnost kojom se može promovirati i ostvariti vizija dobrog društva. Pritom različite političke i društvene skupine imaju različite ideje o tome kako bi neka politička zajednica trebala biti uređena, odnosno što je zapravo „dobro društvo”.

Političke ideologije predstavljaju organiziran skup ideja o tome kako bi, korištenjem političke moći i vlasti, trebalo urediti život u nekoj političkoj zajednici.

Političke su ideje onda, pojednostavljeno rečeno, slike o tome kako bi, korištenjem političke moći i vlasti, trebalo urediti život u nekoj političkoj zajednici. Gotovo svatko od nas ima neku ideju o tome kako bi politika trebala funkcionirati i što bi političari trebali raditi. Međutim, kod većine ljudi te ideje nisu sustavno razrađene ni strukturirane. Tu na scenu stupaju političke ideologije. Suvremeni politolozi definiraju **ideologije kao „više ili manje koherentan skup ideja koje daju temelj za organizirano političko djelovanje s ciljem očuvanja, modifikiranja ili odbacivanja postojećih odnosa moći”** (Heywood 2002: 43). Prema Heywoodu, ideologije se međusobno razlikuju s obzirom na tri glavne komponente: opis postojećeg stanja, ideju o tome kako bi idealno društvo trebalo izgledati i ideje o načinima s pomoću kojih bi se iz postojeće situacije moglo stići u željeno stanje. Slično razumijevanje iznosi

Metaideologije su nadređeni pojam političkim ideologijama i obuhvaćaju ideologije koje dijele neke zajedničke karakteristike, ali se istodobno razlikuju po brojnim obilježjima. Tri su osnovne političke metaideologije – monizam, pluralizam i populizam.

u svojim radovima i jedan od najznačajnijih suvremenih istraživača političkih ideologija Michael Freedon (1996; 2003; 2006), koji smatra da političke ideologije služe kao konceptualne mape političkog svijeta koje olakšavaju građanima političko razmišljanje i snalaženje. Ideologije tako pretvaraju kompleksne političke procese u slike koje građani mogu razumjeti i koje predstavljaju svojevrsan most između političara i građana.

Političke metaideologije: monizam, pluralizam i populizam

Suvremene političke ideologije mogu se podvesti pod jednu od tri metaideologije: monizam, pluralizam i populizam (Grbeša i Šalaj 2018). Metaideologije su nadređen rodni pojam pojmu političkih ideologija. Drugim riječima, metaideologije obuhvaćaju ideologije koje, s jedne strane, dijele neke zajedničke karakteristike zbog kojih ih možemo svrstati u istu kategoriju, a istovremeno se, s druge strane, razlikuju po brojnim obilježjima. Pritom se, naravno, pojedine političke metaideologije međusobno razlikuju po tome kako shvaćaju politiku, političke procese i organizaciju političkog života.

U Tablici 1 prikazana je kategorizacija metaideologija i pripadajućih ideologija Grbeše i Šalaja (2018) koja se temelji na najvažnijim radovima o suvremenim političkim ideologijama (Vincent 2010; Freeden 2013; Freeden, Sargent i Stears 2013; Ravlić 2013).

METAIDEOLOGIJA	MONIZAM	PLURALIZAM	POPULIZAM
Ideologija	fašizam	liberalizam	lijevi
	komunizam	konzervativizam	desni
	religijski fundamentalizam	kršćanska demokracija	centristički
		socijaldemokracija	

MONIZAM

Skupina monističkih političkih ideologija obuhvaća fašizam, komunizam i religijski fundamentalizam. To su ideologije koje se međusobno razlikuju po čitavom nizu obilježja, ali istovremeno dijele jedno zajedničko obilježje, a to je da sve one smatraju kako postoji samo jedna, apsolutna politička istina i samo jedan ispravan način organizacije političkog života. Pritom se, što je također zajedničko svim monističkim ideologijama, ne dopušta i kažnjava se bilo kakav pokušaj dovođenja u pitanje tog političkog monopola, bez obzira na to temelji li se on na klasi, rasi ili religiji.

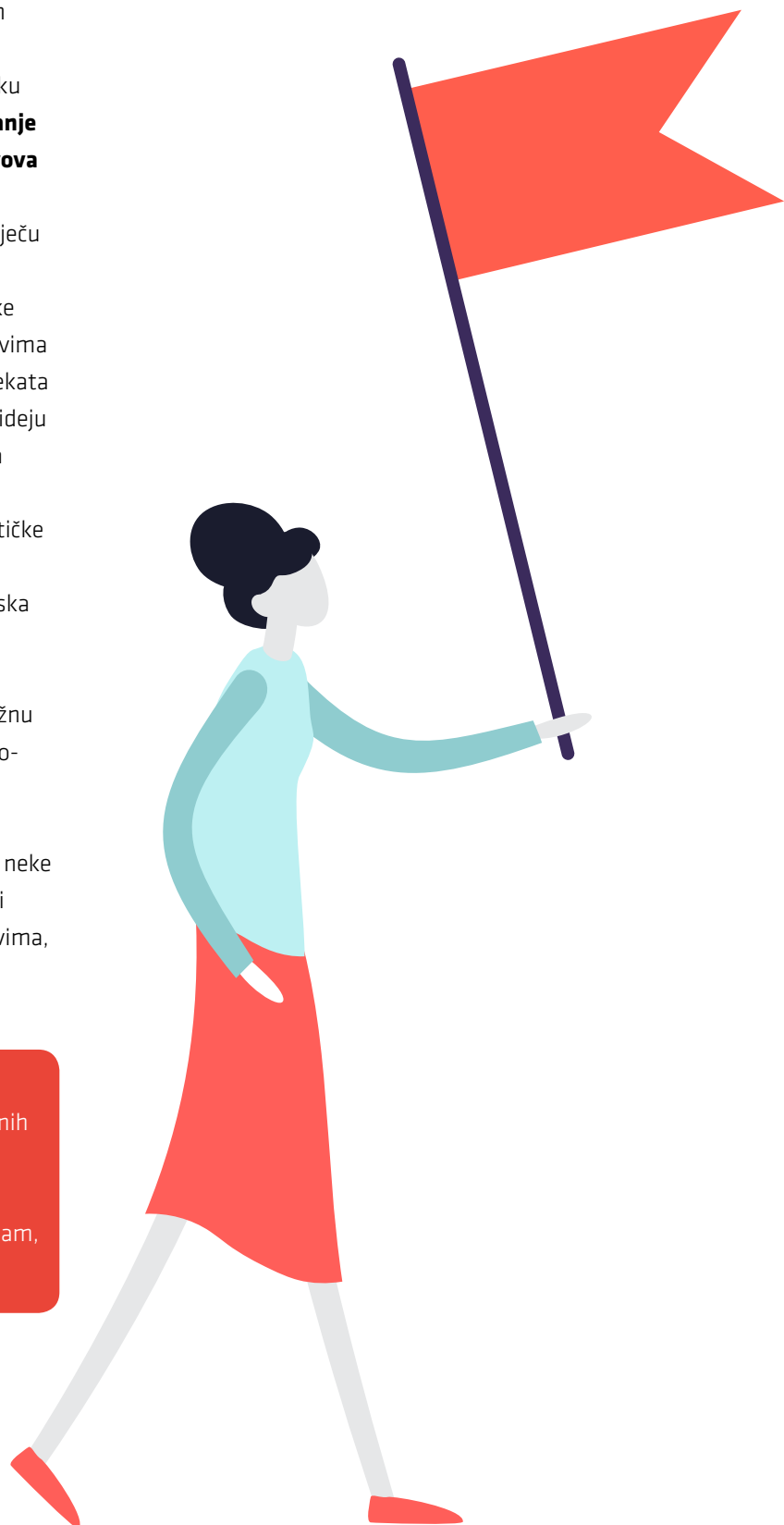
Monističke ideologije su fašizam, komunizam i religijski fundamentalizam. Razlikuju se po brojnim obilježjima, ali sve smatraju da postoji samo jedna, apsolutna politička istina i samo jedan ispravan način organizacije političkog života.

PLURALIZAM

Druga je politička metaideologija **pluralizam, u koji spadaju sve one političke ideologije koje prihvaćaju pluralističko viđenje politike i političkog procesa te pluralističko ustrojstvo političke zajednice**. Pritom je riječ o međusobno vrlo različitim ideologijama, no unatoč tim razlikama može ih se svrstati u zajedničku kategoriju **jer sve one legitimnim smatraju postojanje različitih društvenih skupina, ideja, interesa, stavova i vrijednosti koje postoje u nekom društvu**. Te se skupine na slobodnim i kompetitivnim izborima natječu za priliku da privremeno upravljaju tim društvom. Pluralizam kao metaideologija i pojedine pluralističke ideologije polaze od pretpostavke da živimo u društvima koja su raznorodna i raznovrsna u čitavom nizu aspekata (etnicitet, religija, klasa, interesi itd.) te podržavaju ideju da s drugim građanima, koji su po nekim obilježjima različiti od nas, pokušamo pronaći pravične načine organiziranja zajedničkog života. Najvažnije pluralističke političke ideologije su liberalizam, konzervativizam, socijaldemokracija i demokršćanstvo, to jest kršćanska demokracija, kako je prikazano u Tablici 1. Riječ je o četiri „velike” političke ideologije koje su obilježile svjetsku politiku 20. stoljeća te nastavljaju igrati važnu ulogu u političkim procesima u gotovo svim liberalno-demokratskim državama i na početku 21. stoljeća. Treba istaknuti kako ove četiri ideologije nisu jedine pluralističke političke ideologije. Treba im dodati još neke koje su javile tijekom 20. stoljeća i u određenoj mjeri utjecale na političke procese u demokratskim društvima, poput „zelene” ideologije, kojoj je primarni fokus na očuvanju okoliša (Meadowcroft 2006).

U **pluralizam** spadaju političke ideologije koje legitimnim smatraju postojanje različitih društvenih skupina, ideja, interesa, stavova i vrijednosti koje postoje u nekom društvu. Najvažnije pluralističke političke ideologije jesu liberalizam, konzervativizam, socijaldemokracija i demokršćanstvo.

POPULIZAM

Pluralističke političke ideologije, koliko god važne bile za razumijevanje političkih procesa, ipak ne mogu objasniti što se događa s politikom na početku 21. stoljeća. Za to nam je potrebna još jedna politička metaideologija – populizam. **Populizam smatra da je društvo podijeljeno na dvije homogene, međusobno suprotstavljene grupe – pošten narod i korumpiranu elitu.** Populizam naglasak stavlja na jedinstvo i homogenost naroda, ali i na homogenost političke elite. To znači da su za populiste sve razlike među pojedincima (poput, primjerice, klase, rase, socijalnog statusa, profesije ili bilo kojeg drugog socioekonomskog ili sociokulturnog obilježja) nevažne u odnosu na zajedničku neprijateljsku poziciju prema političkim elitama. Isto tako, iako priznaju da među pojedinim političkim elitama postoje deklarativne razlike, pa se tako govori o demokršćanima, liberalima ili socijaldemokratima, **populisti smatraju da stvarnih razlika među političarima zapravo nema i da su svi tradicionalni političari „isti”, odnosno jednako loši,** bez obzira na to kojoj političkoj opciji pripadaju.

Populističke su ideje u posljednjih desetak godina izrazito ojačale diljem svijeta, za što postoji niz primjera, poput pobjede Donalda Trumpa na predsjedničkim izborima u Sjedinjenim Američkim Državama 2016. godine ili referendumske odluke britanskih građana da napuste Europsku uniju (popularnog Brexita). Populističke opcije jačaju i u Hrvatskoj gdje predstavljaju velik izazov *mainstream* strankama.

Jedno od obilježja populizma jest da se može relativno lako kombinirati i s drugim političkim idejama, što u političkoj praksi dovodi do određenih razlika među populističkim strankama i pokretima, pa se tako često govori o, primjerice, lijevom, desnom i centrističkom populizmu. Ta podjela temelji se na odnosu prema onima koje se u literaturi naziva „opasnim drugima” (primjerice, Albertazzi i McDonell 2008). „Opasni drugi” društvene su skupine koje, kako tvrde populisti, zajedno s političkim elitama ugrožavaju narod. Za lijeve populiste „opasni drugi” uglavnom dolaze iz redova financijskih i bankarskih elita, dok desni populisti „opasne druge” prepoznaju u migrantima ili manjinama. Međutim, treba istaknuti da ta podjela nije uvijek i bezuvjetno primjenjiva jer postoje primjeri populističkih aktera koji iskazuju

netrpeljivost i prema migrantima i prema financijskim institucijama, poput Marine Le Pen u Francuskoj. Zanimljiv je i primjer Europske unije koja se kao „opasni drugi” pojavljuje i kod nekih lijevih i kod nekih desnih populista.

Treći tip populizma, centristički, ne traži svoje protivnike izvan političkih elita kojima se suprotstavlja, dakle ni među imigrantima ni među financijskim elitama. U programima takvih opcija dominiraju optužbe protiv političkih elita koje se proziva za političku korupciju i uništavanje društva te životnih uvjeta građana.

Unatoč spomenutim razlikama, populističke stranke i pokreti, bez obzira na druge razlike među njima, uvijek imaju ova tri zajednička obilježja:

- 1) od ostalih političkih ideologija razlikuju se po tome što postojeće stanje opisuju kao izrazito loše te vrlo često koriste retoriku kaosa, krize i beznađa
- 2) za to loše stanje okrivljuju „korumpirane i nesposobne” političke elite („oligarhije, klike”), među kojima ne vide nikakvu razliku
- 3) s pomoću populističkog pokreta žele „otuđenu politiku vratiti narodu” te obnoviti pravo naroda da odlučuje o svim važnim političkim pitanjima. Iako brojni političari u svojoj retorici koriste neke elemente populističkog stila, poput zazivanja naroda, pravim populistima moguće je označiti samo one aktere čija retorika sadrži i drugu određujuću komponentu – antielitizam.

Populizam smatra da je društvo podijeljeno na dvije homogene, međusobno suprotstavljene grupe – pošten narod i korumpiranu elitu. Za populiste su sve razlike među pojedincima nevažne u odnosu na zajedničku neprijateljsku poziciju prema političkim elitama. Smatraju da među tradicionalnim političarima nema razlike i da su svi „isti”, odnosno jednako loši, bez obzira na to kojoj političkoj opciji pripadaju.

Nacionalizam

Treba znati da je ovoj klasifikaciji moguće dodati još jednu ideologiju – **nacionalizam, koji nazivamo „tankom” ideologijom** – a koju nije moguće jednoznačno svrstati u neku od navedenih metaideologija, zbog čega je nismo uključili u *Ideološki izazov*. Nacionalizam je ideologija koja počiva na nekoliko jednostavnih teza: svijet je podijeljen na nacije od kojih svaka ima svoju osobitost i povijest; nacija je izvor ukupne političke i društvene moći, a lojalnost naciji veća je od svake druge privrženosti; ljudska bića trebaju se poistovjetiti s nacijom ako žele slobodu i samoostvarenje, a nacije moraju biti slobodne i sigurne ako se želi da u svijetu vlada mir.

Nacionalizam, dakle, nema jasnu programsku jezgru i može se lako povezivati sa svim drugim političkim metaideologijama, odnosno u stvarnom političkom životu možemo ga naći u najrazličitijim kombinacijama s pluralizmom, monizmom ili populizmom.

POLITIČKE METAIDEOLOGIJE I LIBERALNA DEMOKRACIJA

Kakav je odnos političkih metaideologija prema liberalnoj demokraciji, tipu političkog poretka koji se smatra najboljim (ili najmanje lošim) političkim okvirom za život ljudi u 21. stoljeću?

Liberalne demokracije nastale su spajanjem dviju različitih tradicija, liberalne i demokratske, koje počivaju na različitim temeljnim vrijednostima (Šalaj 2014). Liberalna tradicija naglašava važnost individualnih prava i sloboda, a demokratska narodnu suverenost i jednakost građana. Liberalna tradicija temelji se na ideji da pojedince treba (ustavnim i zakonskim ograničenjima) zaštititi od arbitrarnog korištenja vlasti, čak i u slučajevima kad ta vlast proizlazi iz većinske volje naroda. Demokratska tradicija proizlazi iz ideje da najviša moć u nekoj političkoj zajednici treba biti u rukama naroda koji, neposredno ili preko svojih predstavnika, odlučuje o svim važnim pitanjima. Kako bi se spriječilo da većinska volja ugrožava prava onih koji ostanu u manjini, demokratsko načelo dopunjeno je načelom obvezne zaštite temeljnih prava i sloboda pojedinaca. **Suvremene su demokracije, dakle, liberalne demokracije, pri čemu demokratski segment ističe suverenitet i političko sudjelovanje građana, a liberalni naglasak stavlja na vladavinu prava i zaštitu pojedinačnih prava i sloboda.**

Najbolji je saveznik liberalne demokracije politički pluralizam. Ta metaideologija s jedne strane uvažava različitost interesa, ideja, stavova i vrijednosti te pojedincima ustavom garantira njihova temeljna prava i slobode. Istovremeno, s druge strane, legitimitet vlasti počiva na održavanju slobodnih i poštenih izbora na kojima građani biraju svoje predstavnike.

Nasuprot tome, monističke su političke ideologije nespojive s liberalno-demokratskim društvima. Njihova temeljna obilježja, poput negiranja demokracije, inzistiranja na principu vođe, rasizma i terora (fašizam), zatim diktature proletarijata i komandne ekonomije (komunizam) ili podvrgavanja politike religiji te moralnog apsolutizma (religijski fundamentalizam), nespojiva su s liberalnom demokracijom.

Za razliku od pluralizma i monizma, odnos između populizma i liberalne demokracije nije tako jednoznačan i daleko je najsloženiji. Većina suvremenih teoretičara (primjerice, Müller 2017) smatra kako populizam predstavlja prijetnju liberalnoj demokraciji, pri čemu ističu da je populizam, inzistiranjem na tome da su jedino populistički pravi predstavnici naroda, u svojoj biti antipluralističan, pa onda i autoritaran, to jest nedemokratski. Međutim, u posljednjih nekoliko godina javljaju se i teoretičari koji pojavu i jačanje populizma promatraju kao indikator ozbiljne krize suvremene predstavničke demokracije (primjerice, Grbeša i Šalaj 2018). Iako može biti opasan za liberalne demokracije, populizam može biti i koristan kako bi se revitalizirala ideja demokracije kao vladavine naroda. Drugim riječima, za razliku od monizma koji je iz perspektive liberalne demokracije jednoznačno negativan, kod ocjene populizma treba biti oprezan te štetnost ili eventualne koristi populizma procjenjivati na temelju djelovanja konkretnih populističkih aktera.

KRATKI POJMOVNIK IDEOLOŠKOG IZAZOVA

Što je politika?

Dva su dominantna razumijevanja politike – „aristotelovsko” i „makijavelističko”. „Aristotelovski” pristup politici shvaća kao plemenito umijeće rješavanja zajedničkih problema i sredstvo za stvaranje pravednog i prosperitetnog društva. Politička vlast tu je samo sredstvo kojim se nastoji ostvariti vizija dobrog društva koja počiva na određenim političkim idejama i programima. „Makijavelistički” pristup politici vidi kao tehniku osvajanja i očuvanja vlasti. Biti na vlasti osnovni je cilj političkog djelovanja.

Što su političke metaideologije i ideologije?

Političke ideologije predstavljaju organiziran skup ideja o tome kako bi, korištenjem političke moći i vlasti, trebalo urediti život u nekoj političkoj zajednici. Različite ideologije imaju različite koncepcije o tome kako bi neka politička zajednica trebala biti uređena, odnosno kako bi „dobro društvo” uopće trebalo izgledati. Ideologije koje su razlikuju po nekim obilježjima ili vrijednostima, ali imaju ista temeljna obilježja, mogu se svrstati u jednu od dominantnih metaideologija: pluralizam, monizam ili populizam.

Što je pluralizam?

Najvažnije su pluralističke političke ideologije: liberalizam, konzervativizam, socijaldemokracija i demokršćanstvo. Pluralizam (kao i pripadajuće ideologije) polazi od pretpostavke da živimo u društvima koja su raznolika u čitavom nizu aspekata te podržava ideju da s drugim građanima, koji su po nekim obilježjima različiti od nas, pokušamo pronaći pravične načine organiziranja zajedničkog života. Pluralizam podrazumijeva da se različiti politički akteri (stranke, kandidati) na slobodnim i kompetitivnim izborima natječu za priliku da privremeno upravljaju nekim društvom.

Primjeri pluralističkog diskursa:

„U nekim stvarima nije moguće postići konsenzus, osobito u stvarima koje se tiču zadanih ideologija i naše novije povijesti. (...) Ja želim da Hrvatska bude otvoreno, kompetitivno i konkurentno društvo, da se ne bojimo izazova, da čuvamo svoju tradiciju, ali da joj ne budemo robovi i da se ne bojimo novoga.”
(hrvatski političar)

„Mi smo zemlja koja je utemeljena na demokraciji, toleranciji i otvorenosti prema svijetu.”
(njemačka političarka)

„Rasprave o kontroverznim pitanjima sastavni su dio demokratske kulture.”
(njemačka političarka)

„Socijalno isključivanje određenih ljudi zbog njihove religije nije dostojno slobodne države u kojoj živimo. Takvo isključivanje nije u skladu s našim temeljnim vrijednostima. Tome u našoj državi nema mjesta. A borit ćemo se da toga ne bude ni na drugim mjestima.”
(njemačka političarka)

„Ni jedna politička stranka nema monopol na mudrost. Ni jedna demokracija ne može dobro funkcionirati bez kompromisa.”
(američki političar)

„Ono što mi je važno jest pronaći racionalna rješenja za probleme s kojima se suočavaju građani, tako da možemo sačuvati radna mjesta, ali i našu sposobnost za inoviranje.”
(francuski političar)

„Oporba igra svoju ulogu, ima svoje ideje i inicijative. Mislim da su u najvećoj mjeri podržali sve što smo predložili. Idu s još nekim sugestijama, ali Hrvatska nije zemlja u kojoj novac pada s neba.”
(hrvatski političar)

„Jedini je smisao mog rada u nastojanju da se osigura prava, ljudska, pravedna i slobodna zajednica – za sve i svagdje. Zajednica koja raznolikost ne samo podnosi, nego joj se i raduje... Tako radostan i tako raznolik svijet – to je moj san!”
(hrvatski političar)

„Jedan od stupova Europske unije jest vladavina prava. U svim zemljama članicama koje su predsjedale i u kojima je vladavina prava jedini relevantan okvir za djelovanje političara zakoni se moraju poštovati.”
(hrvatska političarka)

„Političari moraju dosljedno, do zadnjeg slova, poštovati Ustav i zakone. I točka. Tu nema rasprava ni interpretacija.”
(hrvatska političarka)

Što je monizam?

Skupina monističkih političkih ideologija obuhvaća fašizam, komunizam i religijski fundamentalizam. To su ideologije koje se međusobno razlikuju po čitavom nizu obilježja, ali istovremeno dijele jedno zajedničko obilježje

– da postoji samo jedna, apsolutna politička istina i samo jedan ispravan način organizacije političkog života. Bilo kakav pokušaj dovođenja u pitanje tog političkog monopola zabranjuje se i kažnjava.

Primjeri monističkog diskursa:

„U tzv. demokracijama potlačenima je jedino dopušteno da svakih nekoliko godina izaberu koji će ih predstavnici tlačiteljske klase nastaviti izrabljivati.”

Vladimir Iljič Lenjin

„U islamu pravo donošenja zakona pripada isključivo svemogućem Bogu.”

Ruhollah Khomeini

„Neću tolerirati nikakvu opoziciju. Priznajem samo subordinaciju – autoritet prema dolje i odgovornost prema gore.”

Adolf Hitler

„Sloboda pojedinca završava tamo gdje počinje štetiti interesima kolektiva.”

Adolf Hitler

„Svi članovi partije i drugi građani moraju se ujediniti u odanosti partiji i njezinu cilju vođenja Koreje prema konačnoj pobjedi.”

Kim Jong-un

„Ako želite živjeti častan život, tada imate samo jedan put – vratite se svojoj religiji i vodite džihad (sveti rat) protiv svojih neprijatelja.”

Abu Bakr al-Baghdadi

„Amerika je, sve do ove posljednje generacije, bila zemlja bijelaca stvorena za nas i naše nasljednike. Ona je naša kreacija, naše nasljeđe i pripada samo nama.”

Richard Bertrand Spencer

Što je populizam?

Populizam smatra da je društvo podijeljeno na dvije homogene, neprijateljski nastrojene grupe – pošten narod i korumpiranu elitu. Populističke stranke i kandidati postojeće stanje uvijek opisuju kao izrazito loše te vrlo često koriste retoriku kaosa, krize i beznađa. Za to loše stanje okrivljuju „korumpirane i nesposobne” političke elite, a otuđenu politiku žele „vratiti narodu”. Osim problematične političke oligarhije, za loše stanje u

društvu često optužuju određene skupine u društvu, tzv. „opasne druge”, koje ugrožavaju pošten i pravičan narod. Desni populisti kao „opasne druge” najčešće identificiraju migrante ili manjine, a lijevi populisti financijske institucije. Populisti kod kojih nema jasno definiranih „opasnih drugih” spadaju u skupinu centrističkih populista.

Primjeri populističkog diskursa:

„Ja iza sebe nemam veliku stranku i biračku mašineriju, ali imam nešto što nitko nema: imam narod. I narod će mi donijeti pobjedu, a ja ću njemu vratiti državu koju su mu oteli.”
(hrvatski političar)

„Jedini protuotrov desetljeću katastrofalne vladavine šačice elita hrabro je uvođenje narodne volje. Oko svake važne teme koja muči ovu zemlju narod ima pravo, a vladajuća elita ne. Elite griješe u vezi s porezom, veličinom vlade, trgovinom, imigracijom, vanjskom politikom.”
(američki političar)

„Potrebno nam je odbacivanje korumpirane političke i bankarske oligarhije koja u 25 godina nije napravila ništa za ovu zemlju.”
(hrvatski političar)

„Izađite na izbore u nedjelju 22. prosinca i birajte neovisnog predsjednika koji će poštovati volju naroda i stati iza referendumskih inicijativa.”
(hrvatski političar)

„Bez drastičnih društvenih i političkih promjena Hrvatsku čeka kaos, a kaos vodi u sveopću apatiju i beznađe koje će isprazniti Hrvatsku učinkovitije i od samog siromaštva.”
(hrvatski političar)

„Riječ je o establišmentu, o bogatašima, o multinacionalnim korporacijama, o velikim bankama, o onima koji žive dobro. Oni podržavaju ostanak u Europskoj uniji i oni su protiv narodne volje... Ovo je naša šansa, prilika da narod uzvratiti političkoj klasi koja je odustala od svega za što su se borili naši preci.”
(britanski političar)

„Više ne postoje ljevica i desnica. Ljevica i desnica su irelevantne... Potrebna nam je velika promjena. Narod mora vratiti u svoje ruke kontrolu nad državom.”
(britanski političar)

„Bit ćemo za petama Angeli Merkel ili bilo kome tko bude bio na čelu vlade. Mi ćemo zemlju napokon vratiti narodu.”
(njemački političar)

„Stara podjela na ljevicu i desnicu je mrtva. U doba interneta najvažniji sukob jest onaj između naroda i parlamentarnih elita.”
(talijanski političar)

„Ne razumijem zašto bi Talijani trebali prihvaćati odluke donesene u Bruxellesu, a da nemaju mogućnost izjasniti se o njima na referendumu.”
(talijanski političar)

„Krajnji cilj nije raspodjela migranata među pojedinim državama Europske unije, nego sprečavanje migranata da uopće dođu u Europu.”
(talijanski političar)

EDUKATIVNE RADIONICE S UČENICIMA

Kako prepoznati i razlikovati političke ideje?

U nastavku se nalaze prijedlozi kako sve možete koristiti sadržaj brošure *Ideološki izazov* za edukativne radionice s učenicima:

- **ANALIZA KOMUNIKACIJE (DISKURSA) POLITIČKIH AKTERA**
- **IGRA POGAĐANJA: TKO SAM JA – MONIST, PLURALIST ILI POPULIST?**
- **IDEOLOŠKI KVIZ**
- **IDEOLOŠKI INTERNETSKI KVIZ**

Priloženi materijali za radionice:

- **Tablica 2: Indikatori metaideologija**
- **Tablica 3: Izjave političara**
- **Tablica 4: Rješenja**

MATERIJALI ZA RADIONICE

Tablica 2: Indikatori metaideologija

Indikatori iz Tablice 2 temelju su za sve radionice koje donosi *Ideološki izazov*. Indikatori su zapravo „tragovi” koje učenici trebaju slijediti kako bi uspješno prepoznali elemente monizma, pluralizma ili populizma u izjavama i nastupima političara. Drugim riječima, indikatori su

tipske izjave koje ukazuju na prisutnost određenog diskursa. Učenicima će oni poslužiti kao podloga i putokaz za zabavno učenje kroz analizu tekstova, igru pogađanja i kviz.

Tablica 2.

Pluralizam (PL)	Monizam (MON)	Populizam (POP)
1. Politika se razumije kao natjecanje političkih aktera koji zastupaju različite ideje, vrijednosti i interese. (PL1)	1. Postoji samo jedna politička istina koju je zabranjeno propitivati. (MON1)	1. Poziva se na narod ili se (i) identificira s narodom („moj narod i ja”, „moji sugrađani i ja”). (POP1)
2. Politički se suparnici promatraju kao politički konkurenti, a ne kao oni koje treba zabraniti. (PL2)	2. Poziva se na nasilje, ne poštuju se temeljna ljudska prava i slobode. (MON2)	2. Kritiziraju se političke elite u cjelini („političari”, „oligarhija”, „stranke”) i proziva ih se za štetu koju nanose narodu. (POP2)
3. Najvažnije političke odluke donose se u parlamentu u kojem sjede zastupnici birani na izborima. (PL3)	3. Nema kompromisa. (MON3)	3. Određene društvene skupine ili institucije označavaju se kao „opasni drugi”, odnosno oni koji ugrožavaju narod. Za desne su populiste to obično migranti, manjine itd.; za lijeve populiste to su obično financijske elite (bankari, financijaši), međunarodne financijske institucije (WTO, MMF) itd. (POP3)
4. Trodioba vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku nužna je i ne dovodi se u pitanje. (PL4)	4. Vođa je neupitan autoritet i izvor istine. (MON4)	4. Zagovara se izravna demokracija (kroz referendum ili slično). (POP4)
5. Kritika je usmjerena konkretnim političkim oponentima, a ne političkim elitama u cjelini. (PL5)	5. Svaku kritiku vlasti potrebno je kazniti. (MON5)	5. Nastoji se stvoriti dojam krize, kaosa i/ili beznađa, odnosno atmosfera izvanrednog stanja. (POP5)

Tablica 3: Izjave političara

Tablica s izjavama političara podloga je za igru pogađanja i timski kviz kroz koje učenici mogu na zabavan način testirati naučeno o metaideologijama i provjeriti znaju li prepoznati određenu ideologiju. Upute o tome kako igrati kviz i igru pogađanja nalaze se u poglavlju Prijedlozi radionica, a rješenja potražite na kraju brošure.

Tablica 3.

Ne postoje nikakva univerzalna ljudska prava, to je izmišljotina koju treba razobličiti i odbaciti.	Korumpirane političke elite u sprezi s bankarskim lobijem oduzele su budućnost našim građanima.	Zapad nas opet pokušava kolonizirati namećući nam demokraciju kao poželjan oblik vladavine. No mi se u politici vodimo jedino Božjim svjetlom.	Ovom zemljom 30 godina upravljaju liberali i socijaldemokrati. Izbori koji su pred nama pokazat će da je došlo vrijeme za konzervativce!	Migranti oduzimaju radna mjesta domaćem stanovništvu.
Ne znam zašto me pitate o tim optužnicama. Ja sam premijer, a o tome odlučuje pravosuđe koje je neovisno o vladi.	Moj jedini koalicijski partner moj je narod, a ne nesposobni političari.	Nekontroliran ulazak migranata ugrožit će kulturu i identitet našeg naroda.	Uhljebi kontroliraju političke stranke, pa zato nema promjena u društvu.	Odgovaram jedino Bogu koji me dotaknuo i dao mi snagu.
Logori postoje, ali oni su predviđeni samo za one koji dovode u pitanje mudrost našeg državnog poglavara.	Revolucija je sredstvo za uništavanje buržoaske države i uspostavljanje vladavine radničke klase.	Nemam ništa protiv toga da vlada predlaže određene zakone, ali mora znati da će se konačne odluke donositi u parlamentu.	Licemjerni su političari koji se pozivaju na demokraciju, a opstruiraju održavanje referendumu.	Ako ne zaustavimo samovolju političke oligarhije, prijete nam kaos i beznađe.
Kakva je to demokracija u kojoj 13 sudaca ustavnog suda može poništiti volju naroda izraženu na referendumu?	Poštujemo svoje političke protivnike, ali naš je program najbolji i građani će ga sigurno prepoznati na predstojećim izborima.	Nadolazeći izbori zadnja su šansa da građani zaustave odnarođenu i korumpiranu političku kliku.	Dok su na vlasti korumpirane elite i njihovi poslušnici u našoj zemlji neće biti prosperiteta.	Pitate me o našem političkom programu? Čitajte Bibliju, tamo vam sve piše.
Partija je predvodnik radničke klase i svi oni koji ugrožavaju primat partije moraju biti najstrože kažnjeni.	Poštujem volju naroda, no referendumima se ne mogu koristiti kako bi se ograničila temeljna ljudska prava.	Demokracija i kapitalizam ljude pretvaraju u potrošače bez stvarne životne energije i volje. Ako želimo opstati, moramo obnoviti svoju rasnu i nacionalnu snagu.	O tom pitanju treba raspravljati u parlamentu jer bi referendum dodatno produbio podjele u društvu.	Danas smo poraženi na izborima. Čestitamo političkim suparnicima i najavljujemo da ćemo biti žestoka i konstruktivna opozicija.

PRIJEDLOZI RADIONICA

1. Analiza komunikacije (diskursa) političkih aktera

Analiza medijskih istupa političkih aktera, njihovih govora, objava na društvenim mrežama, političkih programa itd.

- Odaberite tekst i označite sve indikatore metaideologija koje u njemu prepoznajete. Označavajte koristeći indikatore **iz Tablice 2 (indikatori metaideologija)** i pripadajuće kodove (PL1, PL2, MON1, MON2, POP1, POP2, POP3).
- Prilikom analize intervjua analizirajte **samo izjave političara/kandidata** koji daje intervju, ne i novinara.
- Kojih elemenata ima najviše u tekstu?
- Prepoznajete li koji diskurs dominira kod analiziranog političara?

2. Igra pogađanja: Tko sam ja – monist, pluralist ili populist?

Koristeći **Tablicu 2 i Tablicu 3** pokušajte **pogoditi koja izjava pripada kojoj metaideologiji**.

Prijedlog za pripremu i provedbu igre pogađanja:

- Na temelju uvodnog dijela brošure ukratko učenicima objasnite što su politika, metaideologije i ideologije.
- Osmislite simboličnu nagradu za pobjednički tim.
- Podijelite učenike u timove i zamolite ih da odaberu ime za svoj tim.
- Na ploči napravite tablicu za bodovanje s nazivima timova.
- Svakoj grupi podijelite indikatore metaideologija (Tablica 2) i izjave političara (Tablica 3).
- Dajte učenicima nekoliko minuta da pročitaju indikatore i zamolite svaki tim da na tri lista papira napišu PL, MON, POP – to će im biti kartice za odgovore za drugi dio igre.
- Objasnite učenicima pravila igre:
 - Na svako polje/izjavu treba napisati kôd odgovarajuće metaideologije (PL, MON ili POP).
 - Za timski rad i diskusiju postoji vremensko ograničenje, koje ćete vi odrediti.
- Po isteku vremena, pročitajte svaku izjavu i zamolite timove da istovremeno podignu listiće s odgovorom (PL, MON, POP).
- Nakon svakog kruga, tj. izjave pročitajte točno rješenje i svakom timu dodijelite bodove za točne odgovore.
- Raspravite druge ponuđene odgovore i argumente nakon svakog kruga/izjave.
- Tim koji je osvojio najviše bodova osvaja simboličnu nagradu.

3. Ideološki kviz

Slično kao kod igre pogađanja, **korištenjem Tablice 2 i Tablice 3 pogađa se koja izjava pripada kojoj metaideologiji**, ali **u formi dinamičnog timskog kviza**, u kojem timovi, ovisno o vještinama procjenjivanja, osvajaju ili gube („političke“) bodove.

Prijedlog kako organizirati kviz:

- Na temelju uvodnog dijela brošure ukratko učenicima objasnite što su politika, metaideologije i ideologije.
- Osmislite simboličnu nagradu za pobjednički tim.
- Podijelite učenike u **timove** (3 – 5 učenika) i zamolite ih da izaberu **naziv** svojeg tima te „glasnogovornika“ tima.
- Svakoj grupi podijelite **indikatore metaideologija (Tablica 2)** i dajte im nekoliko minuta da ih pročitaju.
- Objasnite učenicima pravila igre:
 - Nastavnik čita jednu po jednu izjavu iz **Tablice 3**, a timovi pogađaju kojoj metaideologiji ta izjava pripada.
 - Nastavnik čita prvu izjavu, a tim koji prvi dignu ruku, prvi odgovara.
 - Ako tim koji se prvi javio točno odgovori, **osvaja 3 boda**.
 - Ako tim koji se prvi javio pogrešno odgovori, **gubi 1 bod**, a odgovara tim koji je sljedeći po redu (ako su digli ruku drugi ili su sljedeći po redu na tablici). Drugi tim za točan odgovor osvaja **2 boda**.
 - Ako drugi tim pogrešno odgovori, **gubi 1 bod**, a treći tim (dizanjem ruku ili po tablici) **osvaja 1 bod**.
- Svakom timu dodijelite pozitivne i negativne bodove nakon svakog kruga/izjave.
- Raspravite druge ponuđene odgovore i argumente.
- Tim koji je osvojio najviše bodova osvaja simboličnu nagradu.

4. Ideološki internetski kviz (uz korištenje mobilnih telefona*)

Slično kao kod kviza, korištenjem Tablice 2 i Tablice 3 priprema se internetski kviz, u kojem učenici sudjeluju individualno. S pomoću mobilnih uređaja učenici pogađaju koja izjava pripada kojoj metaideologiji te, ovisno o brzini i točnosti procjene, osvajaju bodove. Kviz igra svaki učenik pojedinačno sa svojeg mobilnog uređaja, a nakon svakog pitanja na ekranu se prikazuju rezultati, što kviz čini zabavnijim i potiče igrače da budu usredotočeni. Učenici sami upisuju svoja imena ili nadimke kao igrači kviza, tako da mogu ostati i anonimni ako žele.

* Preporučuje se da nastavnik prije odluke o pripremi ovakvog formata kviza provjeri imaju li svi učenici pametne mobilne telefone te da procijeni je li ovakav format kviza primjeren za nastavu.

Potrebna oprema:

- računalo
- pametna ploča / projektor i platno / TV ekran
- internetska veza
- mobilni (pametni) telefoni (svi učenici).

PRIPREMA KVIZA:

Primjer internetske aplikacije koju možete koristiti: Kahoot

Na stranici <https://create.kahoot.it/login> otvorite korisnički račun u aplikaciji i pripremite mrežni kviz koristeći izjave političara (Tablica 3) kao pitanja i nazive metaideologija (Tablica 2) kao odgovore.

Video vodič kako kreirati Kahoot kviz: <https://www.youtube.com/watch?v=ex8HnI94IQE>

- Za svako pitanje možete ponuditi odgovore A, B, C (monizam, populizam, pluralizam).
- Za svako pitanje možete odrediti vrijeme potrebno za odgovor na njega, prema vlastitoj procjeni.

IGRANJE KVIZA

- Na temelju uvodnog dijela brošure ukratko učenicima objasnite što su politika, metaideologije i ideologije.
- Podijelite učenicima indikatore metaideologija (**Tablica 2**) i dajte im dovoljno vremena da ih pročitaju.
- Prokomentirajte eventualne nejasnoće prije početka.
- Objasnite učenicima kako se igra kviz:
 - Na računalu i ekranu/platnu otvorite pripremljeni kviz na mrežnoj stranici Kahoot. Prikazat će se PIN za registraciju sudionika kviza.
 - Svaki učenik treba uključiti mobilni uređaj, s pomoću tražilice otići na mrežnu stranicu **kahoot.it** ili preuzeti aplikaciju Kahoot na svoj pametni telefon te se prijaviti s pomoću PIN-a.
 - Svi igrači trebaju upisati svoj nadimak i spremni su za igru.
 - Na ekranu će pisati koliko se igrača prijavilo i kada su svi spremni, možete pokrenuti kviz.
 - Pitanja (**Tablica 3**) i ponuđeni odgovori pojavljuju se na velikom ekranu, a igrači odgovaraju odabirom simbola za odgovore (A, B, C) na svojim mobilnim uređajima. Na broj osvojenih bodova utječe i brzina kojom igrač točno odgovori na pitanje.
- Preporučuje se da nastavnik naglas čita pitanja i odgovore prikazane na platnu / ekranu jer se na mobilnim uređajima ne vidi cijeli tekst ponuđenih odgovora.
- Nakon svakog pitanja aplikacija će prikazati trenutačni poredak igrača po bodovima.
- Aplikacija će na kraju na ekranu izdvojiti tri najuspješnija igrača.
- Ako ste u mogućnosti, osmislite simbolične nagrade za tri najuspješnija igrača.

TOČNI ODGOVORI

Tablica 4: Rješenja za tablicu izjava političara

MONIZAM	POPULIZAM	MONIZAM	PLURALIZAM	POPULIZAM
PLURALIZAM	POPULIZAM	POPULIZAM	POPULIZAM	MONIZAM
MONIZAM	MONIZAM	PLURALIZAM	POPULIZAM	POPULIZAM
POPULIZAM	PLURALIZAM	POPULIZAM	POPULIZAM	MONIZAM
MONIZAM	PLURALIZAM	MONIZAM	PLURALIZAM	PLURALIZAM

LITERATURA

Albertazzi, Daniele; McDonnell, Duncan. 2008. The Sceptre and the Spectre, u: Albertazzi, Daniele; McDonnell, Duncan (ur.), *Twenty-first century populism: The Spectre of Western European democracy*, Palgrave, New York: 1–11.

Freeden, Michael. 1996. *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*, Clarendon, Oxford.

Freeden, Michael. 2003. *Ideology*, Oxford University Press, Oxford.

Freeden, Michael (ur.). 2006. *Političke ideologije: novi prikaz*, Algoritam, Zagreb.

Freeden, Michael. 2013. The Morphological Analysis of Ideology, u: Freeden, Michael; Sargent, Lyman; Stears, Marc (ur.), *The Oxford Handbook of Political Ideologies*, Oxford University Press, Oxford: 115–138.

Freeden, Michael; Sargent, Lyman; Stears, Marc (ur.). 2013. *The Oxford Handbook of Political Ideologies*, Oxford University Press, Oxford.

Grbeša, Marijana; Šalaj, Berto. 2018. *Dobar, loš ili zao? Populizam u Hrvatskoj*, TIM Press, Zagreb.

Hay, Colin. 2007. *Why We Hate Politics*, Polity Press, Cambridge.

Heywood, Andrew. 2002. *Political Ideologies: An Introduction*, Palgrave, London.

Meadowcroft, James. 2006. Političke perspektive zelenih u osvit dvadesetprvog stoljeća, u: Freeden, Michael (ur.), *Političke ideologije: novi prikaz*, Algoritam, Zagreb: 247–270.

Müller, Jan-Werner. 2017. *Što je populizam?*, TIM Press, Zagreb.

Ravlić, Slaven. 2013. *Svjetozi ideologije: Uvod u političke ideologije*, Politička kultura & CID, Zagreb & Podgorica.

Šalaj, Berto. 2014. Budućnost suvremenih društava: iliberalne demokracije ili liberalne autokracije?, *Političke perspektive*, (4)2: 61–77.

Vincent, Andrew. 2010. *Modern Political Ideologies: 3rd edition*, John Wiley & Sons, Chichester.

Portal

www.medijskapismenost.hr

pokrenuli su Agencija za elektroničke medije i Ured UNICEF-a za Hrvatsku. Cilj portala je podržati i osnažiti roditelje, skrbnike, odgojitelje i nastavnike u podizanju razine vlastite medijske pismenosti te u poučavanju djece i mladih u razvijanju vještina koje će im omogućiti učinkovit pristup informacijama i medijskim sadržajima, njihovu kritičku analizu te stvaranje i odgovorno dijeljenje medijskih sadržaja i poruka.